

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 424. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608063329408/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

- mackrigen. De landede i august 1612 i Norge og forsøgte hemmeligt at nå Sverige, men ved et slag i Gudbrandsdalen blev de udslettet af en bondehær. De skotske styrker har i overleveringen fået navn efter en af underbefalingsmændene, George Sinclair, men lededes i virkeligheden af oberst Andrew Ramsay. – *Rapustas Besværgelse*: se s. 153 – *Cast*: se n.s. 17
- 159 *Joh sid på stenar*: gammel troldformel, egl. mod tandpine. – *Det vare inte gods*: visen om *Brøder og Søster*, jf. n.s. 156
- 160 *Norren*: skæbnegudinden, der spinder et menneskes livstråd.
- 162 *Freses*: »*Ait jorden mørket tackes*»: salme af den svensk-finske forfatter Jacob F. (ca. 1690-1729); – »*O hur kär den Herren spåker*»: fra Jacob Freses digt *Under min lidagsamme och andra sjukdom*
- 163 »*Min dag en flyr*»: salme af P.A. Söndén (1792-1837); – »*Goda gosse, glust tom!*»: visen *Till en yngling af Frans Michael Franzén* (1772-1847); – *Jacob Fries* ... *Elskovtsangeren*: Fries, hvis liv prægedes af langvarig sygdom, skrev både salmer og lyrindigte. – *Hettekonger*: Karl XII (reg. 1697-1718) – *Ahlströms og Hoffners Melodier*: komponisterne og folke-musikantalerne Olof Å. (1756-1835) og Johan Chr. Fr. H. (1759-1833); – *Vin og Bæger*: to kortspil – »*Caffle Våben*»: art tobak.
- 164 »*Hångångare* ... »*Skulningare*: ristopning af smelteovnen pga. slaggedannelser, henholdsvis i den øvre og den nedre del. – *Nig*: pulveriseret erts, der renses, inden den kommer i ovnen. – *beskickning*: blanding til påfyldning af ovn. – *Göser*: jernblokke til videre bearbejdning. – *Rügen* ... 1805: Rügen hørte under Sverige 1648-1815 som en del af det svenske Pommern.
- 165 *tre Kjötere* ... og *en Sol*: se n.s. 114; slaget begynde tidligt om morgenen, men først kl. ca. 8 brød solen frem og gjorde det muligt at få et overblik. – *afsatte Kongen*: 13.3.1809 blev den sundsførrede Gustav IV Adolf afsat ved en paladstrevolution; i kuppet deltog Carl Johan *Adlercreutz* (1757-1815), Georg *Adlersparre* (1760-1835) og brødrene Carl Henrik og Johan August *Anckarström* (1782-1865 og 1783-1874). Da kongen søgte at undslippe, blev han genkendt og pågrebet af hofjægermester Johan Ludvig Boguslaus von *Greiff* (1757-1828). – *Friesen*: greve Axel von F. (1755-1810) deltog som frivillig på amerikansk side i den nordamerikanske frihedskrig. 1791 søgte han forgæves at hjælpe det franske kongepar, Louis XVI og Marie Antoinette, til at flygte fra revolutionen. Den 20.6.1810 blev han tramper ihjel af folkemasser i Stockholm, der mistænkte ham for at stå bag kronprins Karl Augusts pludselige død. – *Moderatorlampen*, ohelampe, hvor oledtforlsen kan reguleres.
- 166 *Robespierre*: Maximilien de R. (1758-94), diktator under den franske revolutions erandselsherredømme 1793-94. – *Napoleon*: N. Bonaparte, fransk feltherre, keiser 1804-15. – *Kejser Alexander og Gustaf den Tredje*: se n.s. 59 og 108 – *Fästingen*: se n.s. 46. – *Ab-Kosenow*: ikke identificeret. – *v. Essen*: Hans-Heinrik v. E. (1755-1824), generalguvernør over

- svensk Pommern: (1800-15). – »*Drick, men sallan . . .*»: af Frans Michael Franzén's drikkevise *Till en yngling*
- 167 *Rökagningskåv*: skov, der tilhører kronen, men forpagtes ud til jernværker o.l. – *Paspoleer*: huder el. snorer, ofte i anden farve, syet på kanten af tøj – »*det frivillige Jägerkôr*»: Värmlands hversvede feltjägerkorps, oprettet 1790 og omdannet til regiment 1812, jf. n.s. 192. – »*Regimentets*»: Värmlands regimente, oprettet i det 17. årh.
- 168 *Daldansen*: Stora daldansen, mæykket bondeoprør, der 1743 udgik fra Dalarna. – *Anjala*: grænseby mellem Sverige og det russiske Finland; skueplads for flere slag under den svensk-russiske krig 1788-90. – *Hed-föring*: person, der pga. alder o.l. er optaget i en andens husstand. – *Mors*: den romerske krigsgud. – *Zaporoger og Basjæer*: kosakstammer
- 169 *Kymenenssaara*: kvarter for de dårligt udrustede svenske tropper under krigen mod Rusland 1788-90. – *Nodår*: år med hungersrød i dele af Sverige pga. krige og mæsvækket. – *Könshötnaderer*: for at øge statens indtægt blev det i 1775 påbudt, at brændevinsbrænding kun måtte ske på kgl. privilegerede brænderier. – *Skuddet 16. Mars 1792*: på denne dato lod en sammensværgelse af officerer Gustaf III skyde ned under et maskbal i den kgl. opera; han døde af sine sår d. 29.3 og efterfulgtes af sin 13-årige søn, Gustaf IV Adolf (1778-1837). Sønens indskrænkethed udviklede efterhånden til sandsyge, og han blev afsat 1809. – *v. Beskövs Vers om Sverige*: formentlig *Sveriges anor* (1824) af forfatteren, friherre Bernhard v. B. (1756-1868). – »*Drick! i glaset karieken*»: af *Till en yngling* af Frans Michael Franzén
- 170 *svengd*: jerngrå. – *Pebus-Hane*: figur af hane på toppen af en majstang, jf. *Matt* 26,34. – *Strømning*: silde fra Østersøen. – *Kalle og Rambo*: to slags kortspil. – *General Aminoff*: Johan Frederik A. (1756-1842) deltog i kupplaner med hertug Karl (1748-1818, konge 1809-18), der var formyndet for den mindreårige Gustaf IV Adolf. Han idømtes livsvarigt fængsel, men blev benådet 1796. – *Wählins »Faderenslandets historia*»: et populært værk *Faderenslandets Historia och Statskunskap för Begynnare* af Christian W. (1761-1829) udkom 1787-1822 i 11 opåg. – *Thomas More's Utopia*: fiktiv skildring af en idealstat (1516) af Thomas More (1478-1535, engelsk lordkansler 1529-32), jf. n.s. 235. – *Frivillig* i 48: i den Første slesvigske krig (1848-50)
- 171 »*Christian den Ottendes*» dansk litjeskib, der efter tysk beskydning sprang i luften i *Eckernförde Fjord* april 1849. – *Posten Legionerous*: digteren Christoffer L. (1662-1710) døde som gesandt i London, efter sigende af sorg over Sveriges nederlag.
- 172 *Fægtmester Pontat*: den tyskfedte Conrad Didrik v. P. (d. 1703), fægtlærer for Karl XI og Karl XII
- 173 »*Nis Jacobs Gæde*»: af salmen *I Herrens navn far jag åsted* af J. Hjertén (1816), tilsyneladende her sammensat af 3. og 4. strofe; s. 181 henføres salmen til Johan Olof Wallin.